

บทที่ 1

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

รัสเซียเป็นประเทศที่ก่อร่างสร้างด้วยมาเป็นมหาอำนาจในกลางศตวรรษที่ 20 ด้วยความยากลำบากยิ่งชาตินี้ของโลก รัสเซียต้องต่อสู้ทำสงครามป้องกันตนเอง ขยายอำนาจอาณาจักร และต้องต่อสู้อุปสรรคหนานานไปสู่ความเป็นมหาอำนาจที่เจริญก้าวหน้า

การศึกษาประวัติศาสตร์การทุตุรัสเซีย โดยเริ่มต้นแต่การสร้างตนเป็นมหาอำนาจในรัชสมัย沙皇ปีเตอร์มหาราช (Peter The Great) จนถึงสมัยก่อนสมัยสังคมโภកครั้งที่ 1 จะทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งว่า เหตุใดรัสเซียจึงสามารถดำรงคงความเป็นรัฐอุตสาหกรรมและยังเป็นมหาอำนาจได้ จากการเป็นแคว้นมัตสโควี (Grand Duchy of Muscovy) มาเป็นจักรวรรดิที่ยังใหญ่มีพื้นที่ (สำรวจใน ก.ศ. 1959) 8,599,000 ตารางไมล์¹

ลักษณะเด่นของรัสเซีย

ความกว้างใหญ่ไพศาล

รัสเซียเป็นประเทศที่มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลที่สุดในโลกเป็นอันดับที่ 2 โดยมีอาณาบริเวณครอบคลุมทั้งยุโรปและเอเชีย จึงนับเป็นได้ว่าเป็นรัฐยุโรป-เอเชีย (Eurasian State) ความกว้างใหญ่ไพศาลนั้นทำให้รัสเซียมีภูมิอาณาเขตแตกต่างกัน ที่เด่นที่สุดคือหน้าที่ด้านที่อันเป็นอุปสรรคก่อเกิดความเนื้อyleชาที่จะสร้างชีวิตความเป็นอยู่และสังคมให้เจริญก้าวหน้า ทัดเทียมนานาอารยประเทศ อีกทั้งความกว้างใหญ่ไพศาลนั้นยังไว้ทางออกทางทะเลในเขตหนาว บนอุ่นที่จะติดต่อกับภูมิภาคเอเชีย ทำให้รัสเซียมีสภาพเมืองเป็นโลกหนึ่งโดยเฉพาะที่อยู่โดยเดียว โดยปริยาย ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 จนถึงศตวรรษที่ 16 รัสเซียเป็นรัฐเล็ก ๆ ที่ยุโรป ภาคตะวันตกทดสอบที่ไม่เหลี่ยวแล รัสเซียไม่ได้ปรากฏบนาทได ๆ ในวงการเมืองยุโรปตะวันตก ในขณะที่ยุโรปตะวันออกได้พยายามทุกวิถีทางที่จะกีดกันดินแดนรัสเซีย

ความกว้างใหญ่ไพศาลของรัสเซียส่วนใหญ่ยังปราศจากพรมแดนธรรมชาติที่จะเป็นอุปสรรคแก่การรุกรานจากภายนอก แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่เป็นอุปสรรคแก่การที่รัสเซียจะขยาย

¹Victor S. Mametcy, **Soviet Russia Imperialism** (New York : Van Nostrand Reinhold Company, 1964), p. 23.

อำนาจอาณาเขตออกไปเกือบทุกสารทิศ นอกรากจะถูกสักด้กันยั่งโดยกำลังแสนยา弩ภาพของบรรดามหาอำนาจและประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้น ในการขยายอาณาเขต รัสเซียได้เข้าครอบครองดินแดนของชนต่างด้าวท้าวต่างแดนโดยรอบ รัสเซียจึงเป็นรัฐที่ก่อปรดดวยชนเชื้อชาติต่างๆ มากมาย (Multi-National State) ที่มีเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกันทำให้รัสเซียมีความสามารถสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติแต่อย่างใดได้²

ความกว้างใหญ่ไพศาลและความหนาวยัดของรัสเซียเองเป็นเมืองดันมูลฐานแห่งการอยู่รอดและการสร้างจักรวรรดิรัสเซียโดยปริยาย

ประชารัฐ

ประชารัฐส่วนใหญ่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในส่วนที่เป็นดินแดนรัสเซียในยุโรป ชาวรัสเซียส่วนใหญ่สืบสายผ่านพันธุ์славาฟตะวันออก (East Slav) เช่นเดียวกับประชารัฐของโปแลนด์ เชโกสโล伐เกีย เซอร์เบียและบัลแกเรีย

ความผูกพันกันทางด้านผ่านพันธุ์ทำให้รัสเซียมีความประданาอย่างเร้นลับมาตั้งแต่อดีตที่จะสร้างจักรวรรดิสภาพครอบจักรภูมิและยุโรปตะวันออกและยุโรปตะวันออกเฉียงใต้บริเวณคาบสมุทรบอลข่าน (Balkan) ยิ่งกว่านั้น การที่รัสเซียมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลโดยปราศจากทางออกทะเลในเขตหนาวอบอุ่น และการได้รับอิทธิพลอารยธรรมของจักรวรรดิบีแซนทีน (The Byzantine Empire, ค.ศ. 395-1453 ราชธานีคือ นครคอนสแตนติโนเปิล, Constantinople) ตลอดจนการรับนับถือศาสนาคริสต์นิกายกรีก (The Greek Orthodox) ทำให้รัสเซียมีความประданาที่จะสร้างจักรวรรดิสืบต่อจักรวรรดิบีแซนทีน และสืบท่องศาสนาก里斯ต์โดยมีนอสโกร เป็นกรุงโรมที่สาม (The Third Rome)

การตั้งถิ่นฐานและการสถาปนาธุรกิจ

รัสเซียได้ดำเนินดีเป็นรัฐขึ้นมาและยึดด้วยการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดโดยแท้ ในสมัยต้นของประวัติศาสตร์ซึ่งหลักฐานส่วนใหญ่ยังไม่คลี่คลายให้ข้อบุคคลได้นั้น ดินแดนที่เป็นรัสเซียปัจจุบันในยุโรป คือรัสเซียภาคตะวันตก เป็นที่ตั้งถิ่นฐานและแหล่งสร้างนิคม (Colonization) เริ่มโดยพวก盎格鲁撒克อนผ่านพันธุ์เยอรมัน (Germanic Race) ซึ่งแตกแยกเป็นสาขาต่าง ๆ กระจัดกระจาดของพหูชนชาติจากภาคสมุทร scandinavian Peninsula) เมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 4 สาขาโgoth (Goth) และสาขาวิสิโgoth (Visigoth)

² Robert V. Daniels, Russia (Englewood Cliffs, New Jersey : 1964), p. 27.

ได้อพยพมาตามแม่น้ำดnieper (Dnieper) ซึ่งเป็นดินของ盎格鲁撒克อน (Anglo-Saxon) แต่พันธุ์สลาฟตะวันออก (East Slav) การตั้งถิ่นฐานโดยสลาฟเกิด ไกทหรือวิสิโภทเกิด จึงปรากฏขึ้นก่อนในรัสเซีย ตะวันตก ต่อมา ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 พากกรีกได้ตั้งนิกมรอบบริเวณทะเลดำ (Black Sea) เมืองต่าง ๆ ส่วนใหญ่อยู่ตามลุ่มแม่น้ำดnieper ดอน (Don) และโวลา (Volga) ซึ่งเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญจากเหนือสุดบริเวณทะเลบอลติก (Baltic Sea) ลงมาตามแม่น้ำดวีนา (Dvina) ไปจนแม่น้ำดnieper ลงสู่ทะเลเดด มุ่งไปยังกรุงคอนสแตนติโนเปิล เส้นทางสายแม่น้ำ (River road) นี้ได้ชื่อว่าเป็นเส้นทางการค้า “จากชนชาวนาร์วันเจียน ไปสู่ชาวกรีก” (“From the Varangians to the Greeks”) ผู้คนส่วนใหญ่ยังชี้พด้วยการเพาะปลูกมากกว่าค้าขาย

สมัยอาณาจักรเคียฟ (Kievan Period, ค.ศ. 862-1250)

ในชั้นต้น การตั้งถิ่นฐานยังแบ่งแยกกันเป็นแคว้นต่าง ๆ มีเจ้าปักครอง (Principalities) ที่ต้องต่อต้านการรุกรานของพวกเร่อร์อนเลี้ยงสัตว์และต่อสู้ยังชิงอำนาจกันเอง ใน ค.ศ. 862 ได้เกิดการต่อสู้ยังชิงอำนาจกันเองในหมู่แคว้นเหล่านั้น เชือเชิญให้ชาวสวีเดนจากทางเหนือเข้าแทรกแซงด้วยกำลังทหาร ในปีนั้นเอง รูริก (Rurik หรือ Riurik) เชือสายสวีเดนสาขานี้เรียกว่าพวกราชนาเรียน (Varangian, เป็นชาวตะวันออกที่ทำการค้าขายบ้าง เป็นโจรสลัดบ้าง) ได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ สถาปนาราชวงศ์รูริกขึ้น (Rurik Dynasty, กล่าวกันว่า ชื่อ Russia เองก็มีรากศัพท์มาจากชื่อ Rurik คือ Rus)

อาจจะกล่าวได้ว่า ราเคนเจียนเป็นชนกลุ่มแรกสุดที่จัดตั้งรัฐสลาฟตะวันออกขึ้น เมืองสำคัญได้แก่ เคียฟ (Kiev) เป็นเมืองท่าค้าขายกับชาวตะวันออกติกและชาวคอนสแตนติโนเปิล นอฟโกรอด (Novgorod) เป็นเมืองท่าสำคัญรองลงมาและเป็นราชธานี และเมืองสโมเลนสก์ (Smolensk) ราชอาณาจักรเคียฟได้รับนับถือศาสนาคริสต์นิกายกรีก օอโซดอคซ์ ใน ค.ศ. 988 อันเป็นสัญลักษณ์แห่งการรับอารยธรรมตะวันตกเข้าไปในรัสเซีย ศาสนาเปรียบเสมือนลัทธิอุดมการณ์ที่ผูกพันชาวรัสเซียให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง³

กษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถในราชวงศ์ที่ปรากฏพระนามเด่นชัดคือ วลาดิมีร์ที่ 1 (Vladimir I, ค.ศ. 980-1015) ในรัชกาลนี้ ได้มีการพัฒนาแคว้นที่เป็นรัฐอาณาจักรและ

³ “Otto Hoetzsch, The Evolution of Russia (Harcourt, Brace World, Inc., 1966), p. 18.

ได้พัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญรุ่งเรือง เมื่ออาณาจักรสวาร์คต การสืบราชสันตติวงศ์ (จากนิดาไปสู่บุตร จากพี่ไปสู่น้อง ตามหลักอาชูไส) ได้ก่อให้เกิดการซึ่งราชย์ขึ้น อาณาจักรเคียงฟัตตอกเป็นเว้นแค้วันอิสรย์โดยพุตตินัย โดยยกยัตติร์ ณ เมืองเคียงเป็นเพียงหุ่นเชิด

นอกจากการซึ่งราชย์ภายในซึ่งทำให้อาณาจักรเคียงฟัตตอกไร้เสถียรภาพทางการเมืองแล้ว เคียงฟัตตอกยังเพชิญการรุกรานจากภายนอกที่เข้ามาทางพรมแคนตะวันตก ได้แก่ พวกลิทัวเนีย (Lithuania) สวีเดน โปแลนด์และรัชการี ส่วนทางพรมแคนตะวันออก พวกลอนารายชนมของโกล (Mongol) รึ่นแม่ข่ายอำนาจอิทธิพลล่วงล้ำเข้ามาในรัสเซีย อาณาจักรเคียงฟัตตอกจึงเข้าสู่ยุค昧ดมน (Dark Age)

ใน ค.ศ. 1235 พวกลอนารายชนมของโกลได้รุกรานลุ่มแม่น้ำโวลากาอ่อน ต่อมาก่อสามปีบ่าตู (Batu) แม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่รุกรานราชอาณาจักรเคียงฟ นครรัสและแวนแควันต่าง ๆ ตลอดจนบรรดาเมืองสำคัญๆ กับปล้นสุดมีเผาพิнакใน ค.ศ. 1240 เหล่าตาร์ตาร์ (Tartars) ตีได้เมืองเคียงฟ ราชอาณาจักรเคียงฟอย ลายตัวลงเมื่อสิ้นศตวรรษที่ 13 บรรดาเจ้านครและผู้คนได้อพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไปตั้งถิ่นฐานหักร้างถางพงในป่าเขาลำเนาไฟรให้ห่างไกลจากชายอำนาจของมองโกลที่แผ่ขยายครอบคลุมราชอาณาจักรเคียงฟ ภาคตะวันตกเฉียงใต้ที่ปัจจุบันคือ ยูเครน (Ukraine) และภูมิภาครัสเซียแดง (Red Russia, ประกอบด้วยกาลีเชีย, Halich หรือ Galicia ปัจจุบัน และโวลชีเนีย, Volhynia) ได้ตั้งตนเป็นอิสรย์ เช่นเดียวกับเมืองนอฟโกรอดซึ่งขยายอำนาจอาณาเขตครอบคลุมภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณใหม่เหล่านี้ได้พัฒนาระบบศักดินาส่วนภักดีขึ้นนับแต่นั้นมา

รัสเซียได้ถูกแบ่งแยกโดยปริยาเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่ติดอยู่กับดินได้การปักครองของพวกลอนารายชนม ได้แก่บริเวณศูนย์อำนาจเดิมของรัสเซีย พวกลอนารายชนมของโกลได้ตั้งเมืองชาราย (Sarai ปัจจุบันคือเมืองสตาลินกราด, Stalingrad) เป็นศูนย์บัญชาการปักครอง และส่วนที่อยู่ได้อำนาจอิทธิพลของโปแลนด์และลิทัวเนีย (ต่อมาใน ค.ศ. 1328 ได้รวมอาณาจักรกัน) ได้แก่บริเวณภาคตะวันตกจากทะเลบอลติกลงมาสู่ที่ทะเลคำเมืองสำคัญได้แก่ นอฟโกรอด และบริเวณเมืองเคียงฟ บริเวณนี้รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก และถือนิยายโรมันคาಥอลิก บริเวณนี้คือรัสเซียน้อย (Little Russia)

การที่พวกลอนารายชนมของโกลได้ครอบครองอาณาจักรเคียงฟเกือบ 200 ปี และบรรดาแวนแควันต่าง ๆ ต้องส่งเครื่องราชบัณฑิการให้แก่มองโกล ได้ทำให้วัฒนธรรมรัสเซียหยุดชะงักความเจริญก้าวหน้าที่มีแนวโน้มเอียงไปสู่วัฒนธรรมตะวันตก การค้าและการค้าของผู้คนตามเมืองทั่วไปได้รับความกระทบกระเทือนเสียหายมาก โดยเฉพาะการติดต่อกับชาวต่างด้าวในสแตนตินอเปลลดลงมาก การรุกรานของพวกลอนารายชนมของโกลจึงตัดขาดรัสเซียออกจาก

โลกตะวันตกโดยสื้นเชิง รัสเซียต้องอยู่โดดเดี่ยวโดยการณ์บีบังคับและมีวัฒนธรรมล้าหลังชาวตะวันตก⁴

แวนแคว้นมัสโควี (Grand Duchy of Muscovy)

รัสเซียภายใต้อำนาจอิทธิพลของมองโกล ได้พยายามที่จะปลดแอกของมองโกล นครรัสเซียที่เริ่มขึ้นก่อนคือ นครรัสเซียนอกซึ่งปราศจากชื่ออย่างแท้จริงในคริสต์ศตวรรษที่ 12 เจ้าครุซิโอ อีวานคาลิตา (Ivan Kalita) ได้มุ่งสร้างมอสโกเป็นทั้งศูนย์อำนาจและศ่าสนจักร โดยความช่วยเหลือจากพหุชนของมองโกลที่รับสินบน อีวานได้รวมแวนแคว้นใหม่และได้ต่อต้านอำนาจมองโกลนับแต่นั้นมา สงครามณ บุฑะภูมิ คูลิโคโว (Kulikovo) เมื่อ ค.ศ. 1380 ได้ทำให้มองโกลหมดอำนาจอิทธิพลในรัสเซีย ในขณะเดียวกันนั้นเอง จักรวรรดิอตโตมัน (Ottoman Empire, ค.ศ. 1300-1918) หรือตุรกีปีจุบันก็แผ่ขยายอำนาจเข้าไปในจักรวรรดิบีแซนทีน โดยยึดได้เมืองครุกอนสแตนดินเป็นเมือง ใน ค.ศ. 1453 ทำให้จักรวรรดิโรมันตะวันออก (บีแซนทีน) ถล่มตัวลง

ประวัติศาสตร์รัสเซียสมัยใหม่เบิดจากขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอีวานที่ 3 (Ivan III, ค.ศ. 1462-1505) ใน ค.ศ. 1480 พระเจ้าอีวานที่ 3 ได้ทรงประกาศเป็นเอกสารจากมองโกล และทรงขานนามแวนแคว้นของพระองค์เป็นโนร์มที่สามผู้สืบทอดคริสต์ศาสนาจักรนิกายกรีก และจักรวรรดิบีแซนทีน ทั้งยังทรงใช้สมัญญานามนำหน้าพระนามของกษัตริย์รัสเซียว่า ชาาร์ (Tzar, เรียกย่อมาจากคำว่า ซีชาาร์ - Caesar)

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของชาาร์อีวานที่ 4 (Ivan IV The Terrible) คือ การเบิดแวนแคว้นสู่โลกตะวันตก โดยการค้าขายติดต่อกัน เพื่อแสวงหาความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตก และการวางแผนการปักครองที่มุ่งรวมอำนาจ ชาาร์ได้ทรงควบคุมกลุ่มชนที่มีอำนาจอิทธิพลในแวนแคว้น กลุ่มแรกคือ บุนนาง กลุ่มที่สองคือชาวเมือง เมื่อต้นสมัยราชวงศ์รูริก ได้มีการจัดตั้งทหารรักษาพระองค์ขึ้น อันเป็นพื้นฐานแห่งการแผ่ขยายอำนาจทหาร และก่อให้เกิดชนชั้นบุนนางที่มีทรัพย์สินที่ดินและมีอำนาจศึกษาบรรดาศักดิ์

ในการปักครองแวนแคว้นที่ต้องพึ่งพารายได้จากการเกษตร และขาดรายได้ทางอื่น ชาาร์อีวานที่ 4 ต้องทรงปูนบำเหน็จรางวัลเหล่าข้าราชการด้วยการพระราชทานยศศักดิ์ที่ดินและอภิสิทธิ์สืบตระกูล แต่ในขณะเดียวกัน ชาาร์ก็ทรงตระหนักดีถึงอำนาจอิทธิพลของ

⁴H.A.L. Fisher, A History of Europe from the Earliest Times to 1713 (London: Eyre & Spottiswoode, 1943), p. 380.

เหล่าบุนนาค จึงทรงเพียรแสวงหา มาตรการควบคุมบุนนาค ที่สำคัญคือ การเรียกประชุมผู้แทน ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (Zemski sobor) แต่สภานี้ไร้อำนาจ อีกมาตราการหนึ่ง ได้แก่ การกำหนดดั้งบุนนาคที่รับราชการ (Service nobility) แต่บุนนาคประเภทนี้ได้เดินให้ญี่กลาญเป็นบุนนาคแบบเดียวกับบุนนาคเดิม บุนนาคทั้งสองประเภทแผ่อำนาจอิทธิพลคุกคามชาติ เสมือนما แต่ก็ไม่เคยมีอำนาจเด็ดขาดเหนือชาติ

นอกจากกลุ่มบุนนาคแล้ว ชาติได้ลิด遑อำนาจอิทธิพลของเหล่าชาวเมืองซึ่งเคยมีอิสรภาพในการปกครองตนเอง (Municipal liberties) โดยการสร้างเมืองใหม่ภายใต้การปกครองของชาติอย่างใกล้ชิด

ในวงการศาสนาจักรเอง ชาติได้ทรงบังคับบัญชาศาสนาจักรโดยอาศัยลักษณะนิยมของจักรวรรดินิยมที่นี่ ซึ่งอ้างถึงสิทธิของฝ่ายอาณาจักรที่จะบังคับบัญชาฝ่ายศาสนาจักร (Caesaropapism) ชาติทรงเป็นประมุขของรัฐบาลชาจักรและคริสตจักร

ความพยายามของชาติอีวานที่ 4 ที่จะทรงสร้างแแคว้นแคควันให้ทันสมัย ย่อมก่อเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับกลุ่มผลประโยชน์หลายฝ่าย อีกทั้งต้องต่อสู้กับธรรมเนียมชาติ ประเพณีที่ไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ชาติอีวานที่ 4 จึงทรงปักธงแแคว้นด้วยพระราชอำนาจที่เด็ดขาดและสำแดงความเหียนหูให้ผู้คนบังเกิดความระย่อ ได้มีการจัดตั้งตำรวจลับและศาลพิเศษขึ้นเพื่อกำจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง การลอบสังหารและการทรมานคือมาตรการเด็ดขาดที่รัสเซียรักกันบันเด้นนั้นมา

ตั้งแต่ ค.ศ. 1598 หลังจากที่ชาติเฟเดอร์ (Feder The Bell Ringer, ค.ศ. 1584-1598) สารรรถ มองโกเลี่ยนร่าส์สายด้วยศึกซึ่งราชย์กันเอง จนกลายเป็นสังคมกลางเมืองระหว่าง ค.ศ. 1604 (บางแห่ง 1603)-1613 ชาวนาถูกความไม่สงบทั่วไป ความบ้านปวนเหล่านี้ ได้เชื้อเชิญให้ไปแลนด์และสวีเดนยาตราทัพเข้าไปในรัสเซียเมื่อ ค.ศ. 1610 มองโกเล็ก รัสเซียต้องตกลอยู่ภายใต้การปกครองของไปแลนด์ถึง 2 ปีเต็ม

ราชวงศ์โรมานอฟ (House of Romanov, ค.ศ. 1613-1917)

ชาวรัสเซียภายใต้การนำของไมเคิล โรมานอฟ (Michael Romanoff) บุนนาคผู้ดีชั้นสูง ได้ต่อสู้ขับไล่ชาวไปแลนด์ออกไปจากมองโกเลียได้สำเร็จใน ค.ศ. 1612 ปีต่อมา สภาผู้แทน (Zemski Sobor) ได้เลือกไมเคิลเป็นกษัตริย์ สถาปนาราชวงศ์โรมานอฟขึ้น ตลอดสมัยที่ ราชวงศ์นี้ปกครองรัสเซียจนสิ้นอำนาจใน ค.ศ. 1917 นั้น รัสเซียได้เผชิญสังเวยในรูปแบบของ

การตั้งรับป้องกันตนเองและหรือการรบรุกขยายอำนาจ ตลอดจนปฏิวัติอันสืบเนื่องจากกระแสชาติแห่งความคิดหลากหลายจากยุโรปตะวันตกแทรกซึมเข้าไปในรัสเซีย⁵

ราชวงศ์ใหม่นี้ได้ส่งบทึกกับสวีเดนใน ค.ศ. 1617 และกับโปแลนด์ใน ค.ศ. 1634 รัสเซียได้ฟื้นคืนสูตรความเป็นระบอบนักรบอีกครั้งหนึ่ง ระบบการปกครองก็เริ่มตั้งมั่น เจริญอย่างตามธรรมเนียมเดิม ชาวยังคงมีพระราชอำนาจเต็มขาด อีกทั้งพระราชอำนาจนั้นเองได้ทวีความเต็มขาดยิ่งขึ้น เมื่อชาร์สามารถควบคุมบังคับบัญชาสถาบันหนึ่งที่ทรงอิทธิพลในรัสเซีย คือ ศาสตราจารย์

ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการผลัดเปลี่ยนราชวงศ์นั้นเอง ท่ามกลางความระส่ำระสาย และศึกภายในออกฤคาม ศาสตราจารย์รัสเซียได้เผชิญหน้าการปฏิรูปและขบวนการต่อต้านการปฏิรูป จนก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในศาสตราจารย์ ข้อพิพาททั้งปวงยึดเยื่อเป็นเวลาภานานถึง 250 ปี ผลสำคัญประการหนึ่งของการที่ศาสตราจารย์แตกแยกก็คือ ฝ่ายอาณาจักรได้ค่อย ๆ เสริมสร้างอำนาจบังคับบัญชาศาสตราจารย์ที่ล่อน้อย ลดคล่องตัวกับลัทธินิยมอาณาจักรบังคับบัญชาศาสตราจารย์ (Caesaropapism) ซึ่งเป็นลัทธินิยมของกรีซ นี้คือลักษณะเด่นสุดของพระราชน้ำด้วยแบบรัสเซีย ที่ได้ผสมผสานเข้ากับหลักการเมืองตะวันตกตามคติคริสต์ที่ถือว่ากษัตริย์บุญพระเจ้าซึ่งพระราชน้ำด้วยอันชอบธรรมในการปกครองราชอาณาจักรโดยความเห็นชอบของพระผู้เป็นเจ้า การปกครองของรัสเซียจึงมีสองหลักการเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ให้ความชอบธรรมแก่การใช้พระราชน้ำด้วยอันเต็มขาดและศักดิ์สิทธิ์ ระบบสมบูรณ์มาภูษาสิทธิราชย์เช่นนี้ที่เคยมีอยู่อุดมการณ์ของตะวันตกและกรีซมาใช้เป็นทฤษฎียุ่งคำเนินไปในแนวทางที่เด่นเฉพาะยิ่งขึ้น เมื่อรัสเซียได้นำวิธีการปกครองตะวันออกแบบมองโกลมาใช้เป็นภาคปฏิบัติด้วย การเมืองแบบมองโกลเน้นหนักการใช้อำนาจเต็มขาด และใช้เลือกเพทบุญนานัปการบนวิถีทางแห่งการต่อสู้แบ่งชิงอำนาจ พระราชน้ำด้วยตั้งมั่นเต็มขาดในรัสเซียยิ่งกว่าในรัฐอาณาจักรอื่นใดในยุโรปรวมสมัย⁶ หลักการกระจายอำนาจแก่เหล่าบุนนาคและชาวเมืองให้ปกครองตนเองเป็นอิสระตามระบบศักดินาส่วนมิภักดีแบบตะวันตก (Feudal decentralization) นั้นไม่เคยปรากฏผลสำเร็จในรัสเซีย

การปกครองตั้งมั่นโดยใช้อำนาจและอาศัยชุมนุมรับราชการ ระบบบริหารราชการ แผ่นดินอาจจะขาดโครงสร้างที่แข็งแกร่งแต่ก็รวมอำนาจได้สำเร็จผล ระบบบริหารราชการ แผ่นดินนั้นขาดมาตรการควบคุม ขาดประสิทธิภาพ เติมไปด้วยการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงซึ่ง

---

⁵Ibid., p. 718.

⁶Jerome Blum, et al., A History of the European World (Boston/Toronto : Little, Brown and Company, 1966), p. 161.

ได้ผ่อนคลายระบบเผด็จการได้บ้างโดยพฤตินัย⁷ การปกครอง เช่นนี้ใช้แต่พระเดชมากกว่าพระคุณ สำแดงความเหี้ยมหูโอดมากกว่าเมตตาธรรมเป็นหลักในการปกครองอาณา ประหาราษฎร์ จนอาจกล่าวได้ว่า สังคมรุสเซียประกอบด้วยเจ้าหน้อหัวไม่กี่คนปกครองกุดจี รายภูรซึ่งส่วนใหญ่เป็นทาสติดที่ดิน (Serf)

ภายใต้พระราชอำนาจเด็ดขาด ผู้คนทุกชนชั้นได้ถูกกำหนดให้มีหน้าที่รับใช้รัฐอาณาจักร เพื่อช่างรักษาและเสริมสร้างพระราชอำนาจให้เด็ดขาดยิ่งใหญ่ยิ่งขึ้น ชนชั้นสูงชุนนางต้องรับราชการทหารและพลเรือนเพื่อเป็นการตอบแทนที่ได้รับสิทธิ์ถือที่ดินและสิทธิ์ปกครอง ชาวนา ส่วนชาวนาเกิดต้องเป็นข้าช่วยใช้และเสียอากรธรรมเนียมต่าง ๆ แก่ชุนนางเพื่อเป็นรายได้ ค้ำจุนชุนนางให้สามารถรับใช้รัฐอาณาจักรได้ตลอดรอบฝั่ง รุสเซียจึงถือได้ว่าเป็นรัฐที่มุ่งให้ประชาชนรับใช้รัฐ (“service state”)⁸

โดยเหตุที่รุสเซียมีนโยบายแผ่ขยายอำนาจอาณาเขต ชาวนาถูกเร่งรัดให้เสียภาษีมากขึ้น ชาวนาต้องภูหนี้ยืมสินจากชุนนางจนตกอยู่ในภาวะท่าสินໄต่ (Debt servitude) ภาวะนี้ตั้งมั่น ยิ่งขึ้น เมื่อ沙皇ได้ทรงประกาศกฎหมายในศตวรรษที่ 1580 และ 1590 กำหนดห้ามชาวนาเคลื่อนไหวอพยพและบังคับผู้อพยพให้คืนสู่ภูมิลำเนาเดิม มาตรการโดยนิตินยานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นับแต่ต้นศตวรรษที่ 17 รุสเซียส่งสินค้าพืชผลออกสู่ตลาดยุโรปมาก จึงมีความต้องการแรงงานเพื่อเพิ่มผลผลิต อิกหั้งภาวะทาสติดที่ดิน (Serfdom) นี้ได้ช่วยเสริมสร้างอำนาจการเมืองชุนนางด้วย ตามพระราชบัญญัติแห่งปี 1649 ทาสติดที่ดินขาดเสียภาพในการเคลื่อนไหวไปมา ต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุนนางเจ้าของที่ดินที่ตนทำกิน ชนชั้นทาสติดที่ดินนี้มักมีปฏิกรรมตอบโต้ความกดปุ่มโดยชุนนาง ด้วยการแข็งข้อกระด้าง กระเดื่องเป็นปกติวิสัยในประวัติศาสตร์รุสเซีย กบฏลักษณะนี้มักถูกปราบปราม แต่沙皇ก็ไม่เคยถอนราชกอตอนโคนการกบฏได้ ในศตวรรษที่ 17 กบฏทาสติดที่ดินที่เป็นเชื้อที่สุดคือ กบฏในลุ่มแม่น้ำโวลาตันล่างซึ่งนำโดยสเตนกา ราซิน (Stenka Razin) ในระหว่าง ค.ศ. 1667-1671 แม้จะล้มเหลว กบฏครั้งนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นความพยายามของชาวนาที่จะปลดแอกกุดจีของชนชั้นผู้ปกครอง

⁷ Joseph R. Strayer, et al., The Mainstream of Civilization, part II since 1860 (New York : Harcourt, Brace & World, Inc., 1960), p. 814.

⁸ Blum, op. cit., p. 165.

สังคมของรัสเซีย

รัสเซียเป็นรัฐกิจสิกรรมที่ล้าหลังทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม สังคมรัสเซียเป็นสังคมชนบทก่อประด้วยชนห่างหายเชื้อชาติและอุดมไปด้วยภาษาอื่น อันเป็นอุปสรรคแก่การรวมชาติ เพราะไว้ออกกฎหมายประจำชาติที่เด่นชัด

ในสังคมประกอบด้วยชนห่างระดับ ที่เด่นชัดคือ บุนนางชนชั้นสูง (Boyar) และพระซึ่งล้วนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและชนชั้นชาวนา ความเป็นเสรีชนได้ก่ออย ฯ ลดลง ก่อเกิดประชาชนที่มีสภาพเป็นทาสติดที่ดิน ผูกพันต่อเจ้าของที่ดิน ในศตวรรษที่ 18 สังคมรัสเซียมีได้แตกต่างไปจากสังคมแบบรัตนเดนเบอร์ก-ปรัสเซียเท่าไหร่นัก^๑ กล่าวคือ เป็นสังคมที่ประกอบด้วยบุนนางและทาสติดที่ดิน และอยู่ภายใต้การปกครองของเหล่าข้าราชการ ทหาร (Military bureaucracy) ทั้งทาสติดที่ดินและชาวนาเป็นผู้ที่เผชิญความยากจนและการลงงานทั้งภายในภายนอกประเทศ จึงมักก่อความไม่สงบลุกฮือเป็นกบฏ จนถือเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองโดยปกติวิสัยสำหรับจักรวรรดิรัสเซีย ความไม่พอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตนนี้เองเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้จักรวรรดิรัสเซียต้องถล่มเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1917

เมื่อเป็นสังคมชนบท ระบบครอบครัวของรัสเซียก็ยึดมั่นในพวกรักและภักดี แต่มาตุภูมิของตน วัฒนธรรมของรัสเซียดั้งเดิมเองมีได้มีส่วนที่เรียกวานัก ดังชาวญี่ปุ่นจะวันตก ร่วมสมัยได้جادกาฬรัสเซียว่าเป็นดินแดนแห่งอนารยชน ชาวรัสเซียก็ตระหนักดี จึงได้พยายามสร้างวัฒนธรรมขึ้น โดยรับเอาสิ่งที่ถูกนำมาจากทั้งโลกตะวันออกและโลกตะวันตก โดยกระแสชาติ แห่งประวัติศาสตร์ทางการเมือง การรุกรานของพวกรัสเซียได้ทำให้รัสเซียปรับปรุงการทหารและการปกครองเบื้องต้นตามแบบอย่างของสวีเดน ต่อมามีอีกด้วยต่อค้าขยายกับจักรวรรดินิย เช่นที่นี่รัสเซียได้รับแบบอย่างวัฒนธรรมของจักรวรรดินั้นมาปรับปรุงเป็นแบบอย่างของตน ที่สำคัญคือ การปกครอง ศิลปะวัฒนธรรม ตลอดจนศาสนาคริสต์นิกายกรีก คริสต์พุทธองค์กรรุกรานรัสเซียรัสเซียได้ถอนอิสระไปรับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันออกที่เด่นชัดคือลักษณะเอกสารเชิงปีढ์ในการปกครอง วัฒนธรรมรัสเซียก่ออย ฯ ปรากฏลักษณะตะวันออกมากกว่าตะวันตก จนเมื่อชาร์ปีเตอร์มหาราชทรงเปิดประเทศหันไปรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นจะปะทะวันตก รัสเซียจึงเลียนแบบอย่างตะวันตก แต่ วัฒนธรรมรัสเซียก็ยังมีลักษณะผสมผสานอิทธิพลวัฒนธรรมของโลกตะวันออกและตะวันตกอย่างแยกออกจากกันไม่ได้

—

^๑John L. Stipp, et al., *The Rise and Development of Western Civilization, part II : 1300-1850* (New York : John Wiley & sons, Inc., 1972), p. 231.

ประวัติศาสตร์รัสเซียได้มาถึงช่วงระยะหัวเดียวหัวต่อ ค.ศ. 1584 ปีที่沙皇อิวานที่ 4 สวรรคตถึง ค.ศ. 1682 ปีที่沙皇ปีเตอร์มหาราชสืบทอดขึ้นครองราชย์¹⁰ ด้วยเป็นระยะที่มีการตั้งถิ่นฐานนิคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการรวมรวมแวดล้อมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และมีความพยายามที่จะขยายอำนาจอาณาเขต การเมืองภายใต้มีการปกครองที่ค่อย ๆ เปลี่ยนจากระบบศักดินาสัวมิภักดีและระบบทางสหติดที่ดิน มาเป็นลัทธินิยมอำนาจเต็ดขาด (Absolutism) และลัทธิ沙ร์นิยม (Tsarism)

นักประวัติศาสตร์รัสเซียยกย่อง沙皇ปีเตอร์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1682-1725) ว่าเป็นมหาราชผู้สร้างจักรวรรดิรัสเซียและริเริ่มสร้างรัสเซียให้เป็นรัฐทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก ชาร์ทรงฝึกฝนที่จะสร้างรัสเซียให้เป็นรัฐที่ยิ่งใหญ่ด้วยอำนาจและรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรม แต่เท่าที่พระองค์ได้ทรงทำงานสำเร็จคือ การสร้างรัสเซียเป็นมหาอำนาจอย่างน้อยในน่านน้ำทะเลบอลติก ส่วนการสร้างชาติให้มั่นคงและพร้อมด้วยกำลังแสนyanukap ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและระบบการปกครองตามแบบอย่างตะวันตกเป็นเบื้องต้นมูลฐานนั้น ส่วนใหญ่ถูมเหลวด้วยข้อเท็จจริงที่ชาร์ไม่ได้ทรงตระหนัก กล่าวคือ การสร้างชาติให้ทันสมัย นั้นคงจะเป็นมหาอำนาจเป็นความจำเป็นตามกาลสมัย แต่สิ่งที่ยากยิ่งแก่การปฏิบัติ คือการหล่อหลอมจิตใจผู้คนให้คล้อยตามเห็นชอบ การปฏิรูปประเทศดังที่沙皇ปีเตอร์ได้ทรงพยายามกระทำการเป็นสิ่งที่ประชาชนไม่สามารถเข้าใจเห็นคล้อยตามได้

เมื่อ沙皇ปีเตอร์สวรรคต โครงการสร้างรัสเซียเป็นรัฐทันสมัยได้ถูกทอดทิ้ง รัสเซียยังคงล้าหลังยุโรปดังเช่นที่เคยเป็นก่อนที่ชาร์ปีเตอร์จะครองราชย์ มีผู้บรรยายไว้ว่า การฟื้นฟูศิลปวิทยาการกีดี ปฏิรูปศาสนา กีดี ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญในยุโรปที่ทำให้ยุโรปแทนทุกประเทศได้รับผลกระทบกระเทือนในด้านต่าง ๆ นั้น รัสเซียมิ่นเคยได้รับแม้แต่อิทธิพลของความผันแปรและความก้าวหน้าใด ๆ เช่นนั้น แม้แต่สังคมนຽรมาก็ซึ่งเป็นสังคมขึ้นชื่อของยุโรป รัสเซียก็มิได้มีส่วนร่วมแต่อย่างใด รัสเซียยังหลบไหลลงมายอยู่กับการแยกตนอยู่โดดเดี่ยว และรับอำนาจอิทธิพลตะวันออกเต็มที่¹¹ รัสเซียยังคงความเป็นรัฐอธิราช มีวัฒนธรรมเที่ยบระดับวัฒนธรรมยุโรปตะวันตกยุคกลาง รัสเซียล้าหลังอย่างยิ่งในด้านการสร้างตนเองเป็นรัฐทันสมัย

เหตุหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาชาติมีอุปสรรคยิ่งใหญ่คือ สถานการณ์ทางการเมืองของรัสเซียเอง การเมืองมักจะขาดเสียริภาพด้วยปัญหาการสืบราชสันตติวงศ์ และเติมไปด้วยความระทั่งระสายตัวยกบภูชิงราชย์เป็นเนื่องนิจ ดังจะเห็นได้ว่า นับแต่沙皇ปีเตอร์มหาราชสวรรคตใน

¹⁰Hoetzsch, p. 31.

¹¹Fisher, p. 374.

ค.ศ. 1725 ก็เกิดกบฏชิงราชย์หลายครั้งเป็นเวลาถึง 39 ปี (ค.ศ. 1730-1769) รุสเซียมี沙rinna ครองราชย์ 4 พระองค์ คือ พระนางแคทเธอรินที่ 1 (Catherine I, ครองราชย์ ค.ศ. 1730-1740) พระนางแอนนา อีวานอฟนา (Anna Ivanovna, ค.ศ. 1730-1740) พระนางเอลิซาเบธที่ 1 (Elizabeth I, ค.ศ. 1741-1761) และพระนางแคทเธอรินที่ 2 มหาราชนี (Catherine The Great, ค.ศ. 1762-1796)

พระนางแคทเธอริน ทรงพระราชสมภพเป็นชาวเยอรมัน เมื่อได้ทรงอภิ夷กสมรสกับ ชาร์ล์เตอเริที่ 3 ใน ค.ศ. 1745 พระนางมิได้ทรงแสดงพระองค์สมกับพระอาทิตย์เนิดดังที่คาดกัน กลับทรงพยายามศึกษาศิลปวิทยาการขับน้ำธรรมเนียมวัฒนธรรมของรุสเซีย เพื่อเป็นรุสเซียทั้ง โดยสายเลือดและชีวิตจิตใจ ในขณะที่พระสวามิทรงรังเกียจความป่าเถื่อนของรุสเซีย ทรงนิยม เลื่อมใสศรัทธาปรัศษียอย่างเปิดเผย ข้อเท็จจริงนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พระนางแคทเธอรินทรง ชิงราชย์จากชาร์ล์เตอเริที่ 3 ได้สำเร็จ

ในรัชสมัยพระนางแคทเธอรินที่ 2 ได้มีความเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูปตามแนวความคิด แห่งสมัยประเทืองปัญญา (Enlightenment) แต่ความเคลื่อนไหวนั้นขาดความแน่วแน่ในการ ปฏิบัติ พระนางแคทเธอรินได้ตรัสว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้าต้องการมิใช่ความเป็นทาง หากแต่เป็นความ เชื่อฟังต่อกฎหมาย”¹² พระราชดำเนินสนับสนุนกิจกรรมการที่พระนางทรงมุ่งมั่นพระทัยที่จะสร้างรุสเซีย ให้เจริญแบบตะวันตกตามแนวความคิดของสมัยประเทืองปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมความเจริญ โดยวิทยาศาสตร์และอุปกรณ์ศิลปกรรม

เพื่อแสดงถึงน้ำพระทัยนิยมแนวคิดสมัยประเทืองปัญญา ใน ค.ศ. 1767 พระนาง แคทเธอรินได้โปรดให้เรียกประชุมผู้แทนทุกชนชั้นฐานนัด (Estates) เพื่อตรากฎหมายแต่ก็ไร้ผล ต่อมาอีก 8 ปีได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ พระราชอำนาจจึงมั่น ยิ่งขึ้น เมื่อฝ่ายอาณาจักรได้กำหนดกฎหมายให้ฝ่ายศาสนาจักรมีบทบาทในการรับใช้ชาติมากขึ้น และได้ยึดทรัพย์สินของศาสนาจักร

พระนางแคทเธอรินไม่อาจจะทรงพัฒนาชาติได้ตลอดรอบ ฝั่ง เพราะการเปลี่ยนแปลง นั้นย่อมขัดอำนาจผลประโยชน์ของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ที่สำคัญคือชนชั้นสูง ท้ายสุด พระนางแคทเธอรินจึงทรงเป็นฝ่ายหันหลังให้แก่แนวคิดสมัยประเทืองปัญญา จนได้ชื่อว่าเป็น นักปักธงชัย พระนางได้ทรงเสริมสร้างฐานอำนาจให้มั่นคงเพื่อค้ำจุนราชบัลลังก์ ที่สำคัญคือ การปราบกบฏทางสติดที่ดิน (ระหว่าง ค.ศ. 1773-1775) ซึ่งนำโดย เอมelyan อิวานovich พู加เชฟ (Emelyan Ivanovich Pugachev) ทำให้ทางสติดที่ดินต้องสูญเสียไปได้

¹²Hoetzs, op. cit., p. 96

การปักครองของบุนนาคที่ก่อขึ้นนักเมื่อชั่วหน้าใน ค.ศ. 1785 พระนางแคทเธอรินที่ได้มีพระบรมราชานุญาตให้บุนนาคได้รับสิทธิ์ยกเว้นจากการรับราชการทหาร และยกเว้นจากการเสียภาษีให้รู้ อีกทั้งมีสิทธิ์ปักครองตนเองเป็นอิสระด้วย เหล่าบุนนาคผู้อยู่ในฐานะอภิสิทธิ์ชนได้เสริมสร้างอำนาจให้มั่นคงด้วยการมุ่งดำเนินพาณิชยกรรม ฝ่ายสถาบันกษัตริย์ได้บั้นทอนพระราชอำนาจโดยบริยายโดยการพระราชทานที่ดินส่วนพระองค์ให้แก่เหล่าบุนนาค อันเป็นการมอบหมายทั้งที่ดินและผู้คนติดที่ดินให้แก่บุนนาค ชาวนาเสร็จต้องกล่าวสภาพเป็นทาสติดที่ดินระบบทาสติดที่ดินได้แผ่ขยายครอบคลุมไปถึงดินแดนรัสเซียขาวและยูเครนด้วย ในปี ค.ศ. 1796 ประชากรรัสเซีย 36 ล้านคน ต้องกล่าวเป็นทาสติดที่ดินไปประมาณ 34 ล้านคน จนอาจจะกล่าวได้ว่า รัสเซียเป็นอาณาจักรบนพื้นฐานของระบบทาสติดที่ดิน

ในขณะที่คลื่นปฏิวัติพลิกแผ่นดินฟรั่งเศสตั้งแต่ ค.ศ. 1789 รัสเซียได้รับความกระหายนระทึ่อนน้อยมาก อาจจะกล่าวได้ว่า ชาวรัสเซียส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกรักอ่อนเราร้อนที่จะปฏิวัติ เพราะชาวรัสเซียขาดความสำนึกรักและหรือขาดการเรียนรู้สิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิที่มนุษย์ย้อมเด็กมาแต่กำเนิดโดยธรรมชาติ (Natural rights) ได้แก่ สิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน และอิสระเสรี ชาวรัสเซียมีได้รู้จักแม้แต่หลักการแห่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตน (Principle of individual property) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจแห่งการปฏิวัติที่เกิดขึ้นในฟรั่งเศส¹³ รัสเซียขาดลักษณะเชื้ออำนาจ การปฏิวัติสามประการ กล่าวคือ รัสเซียมีชนชั้นบุนนาคที่มีอภิสิทธิ์ล้นเหลือแต่ไร่องานราชศักดิ์ รัสเซียมีชนชั้นกลางที่แข็งแกร่งและไฟสูงทะเยอทะยาน และรัสเซียขาดชนชั้นกลางสิกรที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตนที่สำคัญคือที่ดิน¹⁴ บุนนาครัสเซียคือชนชั้นเจ้าที่ดินที่ไม่มีลักษณะใดที่ตรงกับความหมายบุนนาคศักดินาแห่งยุโรปตะวันตก ชนชั้นนี้เปิดโอกาสแก่ผู้ที่มีความสามารถหรือเป็นที่โปรดปรานของชาร์และพระราชวงศ์ ส่วนชนชั้นกลางอันน้อยนิดก็ยังชี้พอยู่ได้โดยต้องสูญเสียต่อรัฐอาณาจักรเท่านั้น แนวความคิดของสมัยประเทืองปัญญาที่ได้แพร่หลายเข้าไปในรัสเซียตั้งแต่สมัยชาเรน่า แคทเธอรินที่ 2 นั้นยังไม่มีพลังอำนาจพอที่จะหยั่งรากลึกลงไปในจิตใจของชาวรัสเซีย แต่ย่างน้อยอำนาจอิทธิพลแห่งลัทธินิยมแห่งศตวรรษที่ 18 ซึ่งได้ชี้ว่า เป็นลัทธินิยมแห่งสมัยประเทืองปัญญาที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาแนวคิดปัญญาชนรัสเซียในศตวรรษที่ 19¹⁵

นับเป็นเวลา 1 ศตวรรษเต็ม ๆ (ค.ศ. 1800-1917 โดยประมาณ) ที่ระบบเก่าของรัสเซียยังคงตั้งมั่น แต่รากฐานของระบบเริ่มสั่นคลอนทีละน้อย ๆ ตามกาลเวลา เมื่อชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 1 (Alexander I, ค.ศ. 1801-1825) เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงแสดงทีท่า

¹³Alfred Cobban and J.W. Hunt (Tram and ed.), *Europe and the French Revolution, the Political Traditions of the Old Regime*, by Alfred Sorel (Great Britain : Collinx, 1970), p. 540.

¹⁴Ibid.

¹⁵Hoetzschi, p. 99.

โปรดปรานลัทธินิยมแห่งยุค แต่ชาร์ทรมีพระทัยเบื่อย่างหน่ายเริว จับจดและรwanre บทบาทของ ชาร์ในการสนับสนุนลัทธิเสรีนิยมซึ่งค่อนข้างจะเดือนດอปไร้จุดหมายแน่นอน ชาร์ได้ทรงสำแดง พระองค์ว่าทรงโปรดปรานลัทธิเสรีนิยมโดยการพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ชาวโปแลนด์และ ชาวพิณแلنด์ (ค.ศ. 1815) เป็นการเปิดโอกาสให้ปกครองตนเอง ปรากฏว่า น้ำพระทัยอันกวาง ขวางนี้ต้องเผชิญกับเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากเหล่าเสรีนิยมซึ่งไม่พอใจที่ชาร์มิได้ทรงมีน้ำพระทัย เอื้อเพื่อเพื่อแผ่แกล่ชาวรัสเซียเอง และเหล่าข้าราชการสำนักและบรรดาข้ารัฐการก็ประท้วงอย่าง แข็งขันที่ชาร์พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่โปแลนด์ ด้วยเกรงว่าจะเป็นเยี่ยงอย่างแก่อาณาประเทศ ราชอื่นและจะกระตุนให้ชาวรัสเซียร่วงต้องการรัฐธรรมนูญนั้น

รัสเซียเป็นจักรวรรดิที่ก่อปรัดหยาดใหญ่ในด้านดีไซนาดีไซน์และวัฒนธรรม ลัทธิ เสรีนิยมและลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิอุบاثร์ด้วยเหตุปลูกปั้นผู้คนให้เกิดความรักชาติป्रารถนา การปกครองตนเองซึ่งหมายถึงการแยกตัวจากจักรวรรดิรัสเซีย จักรวรรดิจักขาดออกจาก กันนั่ง ลัทธิเสรีนิยมก็หมายถึงภัยให้หลู่หลวงแก่ระบอบสมบูรณ์ราษฎริยาสิทธิราชย์ เพราะลัทธินี้จึงใจ ผู้คนให้ร่วงต้องการรัฐธรรมนูญและมีส่วนร่วมใช้อำนาจปกครองประเทศ จักรวรรดิรัสเซีย จึงปิดกั้นชาวรัสเซียจากลัทธินิยมของตะวันตกเหล่านั้น การปฏิรูปเป็น ๆ ที่ได้เริ่มนั่นเป็นไปในลักษณะที่ขัดแย้งกันอย่างมาก¹⁶ ตั้งแต่ ค.ศ. 1820 ชาร์ทรงเก็บพระองค์เอง ออกห่างจากประชาชน จนยกที่ประชานจะเข้าถึงได้ ถ้าไม่ผ่านเหล่าข้าราชการผู้ประจำ สองพลอ กิจการบ้านเมืองคงอยู่ในมือของข้าราชการผู้กระทำการทุจริตฉ้อราษฎร์ บังหลวง เหล่าชนชั้นสูงไม่พึงพอใจที่ชาร์ทรงแสดง “ทำดีที่เหลว” ที่จะปฏิรูปประเทศ บรรดาทหารประจำ การตามหัวเมืองในชนบทก็มีวิธีชีวิตดำเนินรอยตามแบบอย่างทหาร คือมีระเบียบวินัยเคร่งครัด

การทำส่วนรวมปราบจักรพรรดินโปเลียน และการที่ทหารรัสเซียได้ชี้ด้วยการฟรังเศส ระยะหนึ่ง (ค.ศ. 1815-1818) ทำให้เหล่านายทหารได้เริ่มคุ้นเคยกับความคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ของ ยุโรปตะวันตก และได้ทราบดีถึงความจำเป็นที่รัสเซียต้องปฏิรูปตนเอง ใน ค.ศ. 1814 นายทหารรัสเซียได้ตั้งสมาคมลับขึ้นเพื่อผุ่งปฏิวัติตามแบบอย่างฝรั่งเศส¹⁷ สมาคมลับนั้น ประกอบด้วยสมาชิกจากชนชั้นบุนนาค ทหาร ปัญญาชนที่ส่วนใหญ่เป็นนักทฤษฎีมากกว่า นักปฏิวัติ สมาคมขาดเอกสารเพราะขัดแย้งกันด้วยเรื่องวิธีการปฏิรูป

¹⁶Frederick B. Artz, *Reaction and Revolution, 1814-1832* (In series of The Rise of Modern Europe) (New York : Harper&Row Publishers, 1974), p. 172.

¹⁷Text in Basil Dmytryshyn (ed.), *Imperial Russia, A Source Book, 1700-1917* (Hindale, Illinois : The Dryden Press, 1973), p.179-96.

ใน ค.ศ. 1825 คลื่นปฏิวัติฝรั่งเศสได้ถูกโภมจุโจมจักรวรดิรัสเซีย เมื่อชาคราเล็กชานเดอร์ที่ 1 สวรรคตในวันที่ 13 ธันวาคม สมาคมภาคเหนือ (Society of North) ภายใต้การนำของเซอร์จี มูราเวียฟ (Sergei Muraviev) ได้วางแผนที่จะก่อการปฏิวัติในกรมกองทหารที่เมืองเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก โดยกำหนดเวลาวันที่ 26 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันที่กองทัพสามารถตบเป็นวันปฏิวัติ แต่แล้วการปฏิวัติก็ต้องล้มเหลว เมื่อกองทัพส่วนใหญ่เลือกที่จะสาบสูญกัดต่อชาครองค์ใหม่นิโคลัสที่ 1 (Nicolas I) ในเวลาเที่ยงของวันนั้นเอง กองทัพได้ปราบกบฏจนทราบความการปฏิวัติในเดือนธันวาคม (Decembris Revolution) นี้เป็นการก่อการโดยกลุ่มคนกลุ่มเล็กแต่ก็มีอิทธิพลมากพอที่จะทำให้ชาครันิโคลัสที่ 1 ทรงหาดผวากับปฏิวัติ

การปฏิวัติเดือนธันวาคมที่ไร้ผลเป็นแรงบันดาลใจแก่นักปฏิวัติรุ่นต่อมา โดยเฉพาะชาวนาที่ต้องการปลดแอกจากการเสียภาษีหนักและจากภาวะการเป็นทาสติดที่ดิน ชาวนาได้ก่อความไม่สงบขึ้นทั่วไปตลอดรัชกาลประมาณเกือบ 700 ครั้ง บางครั้งต้องใช้กำลังทหารปราบปราม ชาครองตระหนักดีถึงมูลเหตุแห่งความไม่สงบ จึงทรงพยายามแก้ปัญหาชาวนา แต่ก็ไร้ผล ปัญหาเศรษฐกิจเรื่องทวีลักษณะสลับซับซ้อนควบคู่กันไปกับปัญหาน้ำหนามีอยู่

ชาครองเข้มงวดกฎข้อบวนการปฏิวัติมาก ได้มีการจำกัดการแสดงลังฝ้ายปฏิบัติ การดำเนินคดีมีทั่วประเทศ ก่อเกิดความแตกแยกระหว่างชาครกับประชาชนกลุ่มที่เป็นชนชั้นมั้นสมองดีเดิมของประเทศ อีกทั้งทำให้ราชวงศ์ร้อน怒อฟยิ่งคืนคลานไกกลับถึงวาระสุดท้ายเร็วขึ้น

ชาครองแสดงที่ทำจะปฏิรูป แต่ก็มีได้ทรงเปิดโอกาสให้แก่การปฏิรูป ได้มีการจัดตั้งกองกำลังสำรวจเพื่อทำหน้าที่สืบราชการกรรน และจับกุมคุณขังฝ้ายปฏิบัติทางการเมือง และเริ่มนิยมใช้ชาวเยอรมันรับราชการบริหารราชการแผ่นดิน รัชสมัยชาครันิโคลัสที่ 1 จึงได้ชื่อว่าเป็นขุคสมัยที่รัสเซียนนั้นเปรียบเสมือน “เขตโรคระบาด” (Plague Zone) มีแต่ระบบบริหารที่ชาวเยอรมันครอบงำ และมีแต่ชาวทหารม้าคอดแสงที่ถือแต่ปืนของผู้คน¹⁸

คลื่นปฏิวัติในยุโรปใน ค.ศ. 1848 สั่นสะเทือนทั่วทวีป รัสเซียเองแม้จะควบคุมสถานการณ์ภายในจักรวรดิได้สูงเรียบร้อยโดยไม่แพ้ศูนย์การปฏิวัติภายใน รัสเซียเองก็เริ่มได้รับอิทธิพลแนวความคิดปรัชญาการเมืองของตะวันตกมากขึ้นทุกที่ ชาวรัสเซียสนใจยุโรปมาก ได้แบ่งแนวความคิดหัวก้าวหน้าออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายสนับสนุนการพัฒนาแนวหยุโรปตะวันตก ต้องการสร้างรัสเซียให้เจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างตะวันตก อีกฝ่ายสนับสนุนการรวมตัวสร้างเพื่อพันธุ์สถาปัตย์ทุกชนแห่งให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ผู้นิยมเพื่อพันธุ์สถาปัตย์ (Slavophilism)

¹⁸Artz, op. cit., p. 182.

นี้ได้ลักษณะดังองค์การสมาคมลับเผยแพร่ความคิดออกไป

เมื่อชาร์โนโคลัสที่ 1 สวรรคต ความพ่ายแพ้จากสงครามครีเมีย (Crimean War, ค.ศ. 1854-1856) ได้กระตุ้นให้ชนชั้นผู้นำตื่นตัวว่า รัสเซียอ่อนพลัง จำต้องปฏิรูป โดยพัฒนา กองทัพตามแบบอย่างตะวันตก ชาร์อัลเล็กซานเดอร์ที่ 2 (ค.ศ. 1855-1881) ได้ทรงเริ่มวาง พื้นฐานการปฏิรูปสังคมด้วยการประกาศเลิกรอบทางสติดที่ดินใน ค.ศ. 1861 ปรับปรุงประมวลกฎหมายให้ทันสมัย และทรงยินยอมพระราชทานเสรีภาพพอควรแก่ประชาชน แต่การปฏิรูปย่อม หมายถึงการที่ประชาชนร่วมร้องต้องการสิทธิเสรีภาพมากขึ้น

ในค.ศ. 1881 ชาร์อัลเล็กซานเดอร์ที่ 2 ถูกลอบปลงพระชนม์ด้วยน้ำมือของผู้ก่อการ ร้ายที่นิยมลัทธิอิงสามัญชน (Populism) นับแต่นั้นมา ชาร์อัลเล็กซานเดอร์ที่ 3 (ค.ศ. 1881-1894) ก็ยังทรงเข้มงวดกดขันในการปกครองมากยิ่งขึ้น จักรพรรดิรัสเซียจึงตกอยู่ภายใต้ฉาจา อำนาจอิทธิพลของต່าราจลับและกองทหารประจำการทุกหนแห่ง ประชาชนถูกลิดرونเสรีภาพ

การปฏิวัติ ป.ศ. 1905 และ ค.ศ. 1917

การปฏิวัติรัสเซียใน ค.ศ. 1917 ถือเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในครึ่งแรก ของศตวรรษที่ 20 ไม่เฉพาะสำหรับรัสเซียเท่านั้น หากแต่สำคัญสำหรับโลกทั้งมวลด้วย เพราะ นับเป็นชัยชนะของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่สามารถยึดรัสเซียเป็นหัวหาดของการเปลี่ยนแปลงทั้งโลก เป็นคอมมิวนิสต์

นักประวัติศาสตร์ทั้งหลายได้พยากรณ์ว่า โดยเนื้อแท้แล้ว การปฏิวัติปี 1917 มีปัจจัยใดบันดาลอยู่ ปฏิวัติเกิดขึ้นด้วยเป็นเหตุสุดวิสัยหลีกเลี่ยงไม่ได้หรือ? ปฏิวัติ เป็นเหตุการณ์ตามวิถีทางประวัติศาสตร์กำหนดให้เป็นไปหรือ? (Historical Determinism?) ใครเป็นผู้นำการปฏิวัติ? ปฏิวัติมีจุดประสงค์ใด? ฯลฯ

ภาวะการณ์เมืองต้น (Preconditions) แห่งการปฏิวัตินั้นได้แก่ ระบบการปกครองที่ ล้าหลัง อันเป็นปัจจัยที่มาของความล้มเหลวในการเปลี่ยนแปลงและหรือปฏิรูปรัสเซียให้ เจริญทัดเทียมยุโรปตะวันตก รัฐบาลรัสเซียมีมิ่งเติมใจที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปรัสเซีย ปัญหา หลักไม่ได้รับการแก้ไขเดิมที่และดูจะทวีความ악化ยิ่งขึ้น เมื่อรัสเซียเริ่มพัฒนาประเทศตามแนว ตะวันตกและมุ่งสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมา¹⁹ ปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน ขั้นแย้นที่ทำให้รัฐบาลห่างเหินจากประชาชน ภาวะการณ์ที่ช่วยช้ำเดิมคือ สงกรามซึ่งก่อเกิด วิกฤตการณ์นั้นปลายอันได้แก่ ความเสื่อมทรามทางเศรษฐกิจ และสงกรานที่ทำให้รัฐบาล

¹⁹Daniels, p. 59.

ขาดการควบคุมประชาชนอย่างเด็ดที่เหมือนในยานสงบ

รัสเซียมีโอกาสเลี้ยงการปฏิวัติได้หรือ? ทั้งนี้ ควรพิจารณาตามการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตกประกอบด้วย

ในขณะที่ยุโรปตะวันตกส่วนใหญ่ใช้การปฏิวัติอุดมการและ การปฏิวัติทางการเมืองตั้งแต่ ก.ศ. 1800 เป็นต้นมา นั่น รัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงได้รับผลกระทบกระเทือนน้อยมาก รัสเซียยังคงหลับในลงมายอยู่กับสภาพความเป็นอยู่อันล้าหลังของตน รัสเซียอาจจะเป็นมหาอำนาจหนึ่งในยุโรปถ้าเทียบกำลังแสนyanukanaphakกับยุโรปตะวันตก แต่นั้นเป็นรัฐที่ด้อยพัฒนา เมื่อเทียบมาตรฐานการพัฒนาประเทศ สองครา้มีความไม่พึงพอใจในการปรับปรุง ของรัสเซีย ในรัชสมัย沙皇อะ列กซานเดอร์ที่ 2 จึงมีการปฏิรูปรัสเซียโดยเน้นหนักการปรับปรุง กำลังทหารและเพิ่มพลังอำนาจการปกครองด้วยการรวมอำนาจมากยิ่งขึ้นโดยได้รับความสนับสนุน จากชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง แต่แล้วในรัชกาลต่อมา ชาาร์อะ列กซานเดอร์ที่ 3 ได้ทรงลิดรอน ขบวนการปฏิรูป ขัดฝ่ายปฏิรักษากษัตริย์ทางการเมืองด้วยระบบสืบราชการลั่นและด้วยกำลังตำรวจลั่น ชาาร์ในรัชสมัยต่อมาคือ ชาาร์นิโคลัสที่ 2 (ก.ศ. 1894-1917) ทรงควบคุมอำนาจไว้ได้เป็นอย่างดี เสมือนยกเว้น Yam มีศึกสงครามท่านนั้นที่ความไม่สงบจะอุบัติขึ้นจนลูกค้าเป็นปฏิวัติถึงสองครั้ง คือ ก.ศ. 1905 และ ก.ศ. 1917

มีผู้วิเคราะห์ว่า ถ้าปราศจากสังคมนั้นแล้ว รัสเซียมีโอกาสพัฒนาตนเองให้เจริญ ก้าวหน้าตามแบบอย่างตะวันตก โดยพิจารณาในด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง

1. ในด้านการเมือง ในกลางศตวรรษที่ 19 ปัญญาณรัสเซียสนใจลัทธินิยมของ ตะวันตกมาก ทุกหมู่เหล่าตระหนักรู้ว่า รัสเซียควรพัฒนาตนเองตามแบบอย่างตะวันตก เหล่าปัญญาณได้ศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีการเมืองของตะวันตกอย่างกว้างขวาง โดยมีรีบอนเทียน กับระบบการปกครองของรัสเซียทุกแห่งทุกมุม เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อแสวงหาระบบการ ปกครองแบบใหม่ที่เหมาะสมแก่รัสเซีย

กลุ่มต่าง ๆ ที่ถือลัทธินิยม ที่สำคัญมีสามกลุ่มคือ กลุ่มปีองปูลิส (Populists) กลุ่มนิยมมาร์กซ์ (Marxists) และกลุ่มเสรีนิยม (Liberals)

ลักษณะพิเศษสุดของพวกปีองปูลิสและผู้นิยมลัทธินิยม ได้แก่ ความมีมนุษยธรรม และฟังใจในลัทธิประชาธิปไตย พากปีองปูลิสเรียกร้องให้สังคมมีโครงสร้างพื้นฐานอยู่ที่ชุมชน และหมู่บ้านคอมมูน (Village Commune) ผู้สร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมแก่สังคม สถาติการสังคมต่าง ๆ ต้องถึงมือประชาชน แต่กลุ่มปีองปูลิสนี้ไม่สามัคคีกัน ด้วยมีความคิด เห็นแตกต่างกันทางด้านจุดประสงค์และวิธีการที่จะบรรลุจุดประสงค์ กลุ่มนี้ขาดการไตรตรอง สร้างความเป็นจริงทางการเมือง มีความเชื่อว่า รัสเซียสามารถพัฒนาตนเองให้เจริญ

ทันสมัยได้โดยไม่ต้องปฏิวัติ เพียงแต่ปรับปรุงปรัชญาตามหลักวิชาการที่ก้าวหน้าของตะวันตก (Modern Western Technology) กลุ่มปีองปูลิสไม่เป็นที่เลื่อมใสในกลางศตวรรษที่ 19 เพราะใช้วิธีการตอบโต้ที่รุนแรงด้วยการก่อการร้าย (Terrorism) และเพราะมีอุดมการณ์ที่ค่อนข้างจะเป็นความฝันเดือนลอด

กลุ่มนิยมลัทธิมาร์กซ์เป็นที่ดึงดูดใจมากกว่า บังคนในกลุ่มนี้เชื่อว่าชนชั้นกรรมมาชีพควรให้ชนชั้นกลางปฏิวัติล้มระบบอนเเก่าก่อน บังคนว่า ชนชั้นกรรมมาชีพควรร่วมมือกับชนชั้นกลางทำการปฏิวัติ บังก์ว่า ชนชั้นกรรมมาชีพควรมุ่งเพิ่มพลังแก่สหภาพการค้า (Trade Union) และให้ชนชั้นกลางปฏิวัติก่อน กลุ่มนิยมลัทธิมาร์กซ์นี้ในเวลาต่อมา มีผู้นำที่แข็งแกร่งมากคือ เลนิน (Vladimir Illyich Lenin, ค.ศ. 1870-1924) ในชั้นต้น เลนินก็คิดว่าชนชั้นกรรมมาชีพควรสร้างแนวร่วมกับชนชั้นกลางในการปฏิวัติ แต่ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1905 ตั้งแต่ชาวโนโอลัสที่ 2 ได้ทรงประกาศถึงตุลาคม (October Manifesto) เลนินเปลี่ยนความคิด ด้วยเห็นพวกรสิ่นนิยมหรือชนชั้นกลางมีที่ท่าประนีประนอมกับระบบอนเเก่ามากกว่าจะล้มล้างระบบอนเga เลนินส่งเสริมการสร้างองค์กรของพรรครัฐ (Party Organization) ให้แข็งแกร่งกอปรด้วยอุดมการณ์ที่แน่วแน่และระเบียบวินัยที่เคร่งครัด พรรครัฐคำนึงถึงคุณภาพมากกว่าปริมาณในการรับสมาชิกเน้นหนักความเป็นผู้นำในพรรครัฐว่าต้องมีอำนาจเต็ดขาดเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism)²⁰

กลุ่มนิยมมีความยากลำบากมิใช่น้อยในการดำเนินวิธีการให้บรรลุจุดประสงค์ของตน บังส่งเสริมการปฏิวัติล้มล้างระบบอนเga ส่งเสริมการมีรัฐธรรมนูญ บังก์ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป การแตกแยกวิธีการนำไปสู่การแตกแยก แยกเป็นหลายฝ่าย กลุ่มนิยมเหล่านี้นั้นส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนชั้นเศรษฐีที่ดิน เป็นชนชั้นทางด้านชนบท (Gentry) ต่อมา ขยายวงกว้างไปสู่ปัญญาชนผู้ประกอบวิชาชีพ จนใน ค.ศ. 1900 เป็นต้นมา ปัญญาชนได้นำขบวนการสิ่นนิยมกลุ่มนี้ พากยุนนางตามชนบทนำอีกกลุ่ม ทั้งสองกลุ่มนี้รวมกันเป็นพรรครัฐ (Constitutional Democrats Party)

กลุ่มนิยม กลุ่มปีองปูลิส และผู้นิยมลัทธิมาร์กซ์ ล้วนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เรียกร้องต้องการความเปลี่ยนแปลงโดยเสนอวิธีการแตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกัน คือต้องการปฏิรูปสังคม หรือปฏิวัติรัฐเชีย กลุ่มเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลความคิดเห็นหลักปรัชญาทางการเมืองตะวันตก แต่ไม่อาจรวมตัวกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะมีอุดมการณ์แตกต่างกันและมีแนวโน้มที่จะแตกสามัคคีภายในกลุ่มต่าง ๆ กัน กลุ่มเหล่านี้จึงไม่มีพลังเข้มแข็ง

²⁰ Lenin, "Lenin's Concept of the Revolutionary Party," Imperial Russia, pp. 362-79

พอที่จะผลิกแผ่นดินได้แม่โอกาสจะอำนวย คือ ความไว้พระบูรชานาสามารถของ zarนิโคลัสที่ 2 และภาวะสังคมระหว่างรุสเซียกับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1905

ขณะที่สังคมรำคำเนินไปอย่างรวดเร็วและรุสเซียพ่ายแพ้ในแนวรอบ ภายในรุสเซียเองเริ่มนีการตื่นตัวข่านในใหญ่ต่อความพ่ายแพ้ที่ได้รับ คลื่นปฏิวัติที่ส่งมาชี้ช่องกีกลับปราภูใหม่ รุนแรงขึ้น ประชาชนไม่เข้าใจว่ารบเพื่ออะไร จึงไม่ประณานางค์ บรรดาข้าราชการตามห้องดินเรียกร้องขอให้ zarนิโคลัสที่ 2 ปฏิรูปสถาบันการเมือง กล่าวคือเรียกร้องระบบอนประชาธิปไตย แต่ zarทรงเพิกเฉย ในวันอาทิตย์ที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1905 ได้เกิดวิกฤตการณ์ ของเลือดขึ้น (Bloody Sunday) กรรมกรในกรุงเซนต์ ปีเตอร์สเบอร์กนัดหยุดงาน แล้วเดินขบวนภายใต้การนำของนาหหลงซื่อ จอร์จ อ. กานปอน (George A. Gapon) ผู้สู่พระราชวังเพื่อด้วยถูก บรรดากำลังตำรวจได้ดำเนินเข้าบังคับสั่งห้ามการเดินขบวน กล่าวคือเกิดปฏิริยาต่อต้านรัฐบาลทั่วประเทศ เปิดโอกาสให้เกิดปฏิวัติขึ้นทันที ในขณะนั้นรุสเซียประสบความพ่ายแพ้ในการรบ ศึกหั้งภายในและภายนอกบีบบังคับให้ zarต้องทรงยอมผ่อนปรนต่อประชาชนโดยทรงออกคำประกาศถือการ (October Manifesto, วันที่ 30 ตุลาคม) ตกลงตามเงื่อนไขของฝ่ายประชาชน คือ เปลี่ยนการปกครองจากระบอบเอกสาริปไตย มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย (Constitutional Monarchy)

ความสำเร็จในการปฏิวัตินี้อาจนำความชื่นชมมาสู่ชาวรุสเซียเท่าได้ดัก เพราะความอัปราชัยในการรบนำความอัปยศอย่างสูงมาสู่ชาวรุสเซีย เกียรติภูมิของรุสเซียถูกตีครองด้วยน้ำมือเพื่อนบ้านที่ตนประมาทฝืน แม้แต่เลนินก็หมายเห็นไว้ว่าการเป็นความอัปยศสำหรับ zar มากกว่า เลนินได้เดือนใจชาวรุสเซียว่า “ระบบเอกสาริปไตย ควรจะเป็นฝ่ายอัปยศกับความพ่ายแพ้นี้มากกว่าชาวรุสเซียทั้งมวล ชาวรุสเซียได้ผลประโยชน์จากการพ่ายแพ้ของระบบเอกสาริปไตย การที่รุสเซียพ่ายแพ้ที่ปอร์ต อาเธอร์ (Port Orthur ในความสมุทรเหลวคุ่งของจีน) เป็นการเปิดจากแห่งความพ่ายแพ้ของระบอบ zar”²¹

รุสเซียเปลี่ยนเฉพาะโครงสร้างทางการเมืองเพียงผิวเปลือกนอกให้มีลักษณะทันสมัย คือมีรัฐธรรมนูญ มีสภาผู้แทนราษฎร (Duma) และมีรัฐบาล การดำเนินการทางการเมืองยังคงรูปแบบเดิม ชาวนิพระราชนานาจสูงสุด สภาผู้แทนชาติทั้งอ่านฯและผู้นำที่เข้มแข็ง

ผู้นำรัฐบาลลงที่พอจะมีความสามารถอยู่บ้างก็มีเพียง 2 ท่าน คือ เคาร์ เซอร์จี ยูเลวิช วิตต์ (Count Sergei Yulyevich Witt, ค.ศ. 1849-1915, ระหว่าง ค.ศ. 1892 และ 1903 เป็นรัฐมนตรีว่าการคลัง และเป็นนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1905 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1906)

²¹Mamatey, p. 18.

และนายกรัฐมนตรีปีอร์ต อาร์คาเดวิช สโตลีพิน (Piotr Arkadevich Stolypin, ค.ศ. 1862-1911, อัญในอำนาจระหว่าง ค.ศ. 1906-1911) ประชาธิปไตยในรัสเซียล้มลุกคลุกคลานพร้อมที่จะล้มทั้งยืนเมื่อถึงกาลวิกฤต

2. ในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบอย่างตะวันตกได้ดำเนินการผิดจังหวะและสายเกินกาล เค้าต์ วิตต์ ได้เลือกเห็นว่าจักรวรรดิรัสเซียอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุทรัพยากรธรรมชาติ จึงควรจะพัฒนาการอุตสาหกรรมเพื่อสร้างสมความมั่งคั่งและส่งเสริมการสร้างกำลังแสนyanุภาพอันจะเป็นพื้นฐานสำนักงานอันแข็งแกร่งรองรับราชบัลลังก์และจักรวรรดิรัสเซีย แม้ชาวนะทรงเพิกเฉย ก็ทรงยินยอมให้เริ่มการอุตสาหกรรม กระบวนการอุตสาหกรรมได้ก้าวหน้าอย่างเร่งร้อน และแล้วก็อ่อนล้าหมดพลกำลังที่จะก้าวไปให้ถึงจุดมุ่งหมาย เพราะรัสเซียนิยมแบบอย่างเทคโนโลยี (“pattern of technology”) เช่น ใช้เครื่องจักรผ่อนแรงแทนการใช้แรงงานกรรมกร สร้างโรงงานใหญ่เพื่อประหยัดดันทุน วัดคุณภาพงาน และการบริหารธุรกิจขึ้นกว่านี้ การสร้างอุตสาหกรรมได้เบี่ยงบังเอรัดอาเปรียบเกษตรกรรม รัสเซียมีเหลียวแลที่จะพัฒนาการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาเรื่องหลายด้านรวมแล้ว ทั้ง ๆ ที่ปัญหาการเกษตรนี้ได้ทำให้ชาวนาถูกความไม่สงบเสນ่หามา ซึ่งหมายถึงความไม่มั่นคงทางการเมืองภายในประเทศ

สโตลีพินรู้ดีถึงความไม่สงบที่อาจเกิดขึ้นตามชนบทดี จึงเสนอการปฏิรูปที่ดินปลดปล่อยทาสติดที่ดิน และเลิกระบบคอมมูนเสีย โครงการนี้จะช่วยก่อเกิดชนชั้นที่ดินใหม่โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินแตกแก่ชาวนา จึงเป็นการวางแผนฐานสำนักงานการปกครอง โดยมีชาวนาเป็นฐานรองรับสนับสนุน พิทักษ์ระบบการปกครองและรักษาพระราชอำนาจของชาติ

สโตลีพินและเค้าต์ วิตต์พยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจเพื่อรักษาระบบการปกครองของชาติและปฏิรูปรัสเซีย แต่ชาติของทรงละเลยกการพัฒนาเศรษฐกิจ แม้ชาวนะไม่ทรงเต็มพระทัยที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาเศรษฐกิจก็ได้เริ่มขึ้นพอจะเห็นผลบ้างพอสมควรในรัสเซีย ถ้าไม่เกิดสิ่งใดก็ขึ้น โอกาสสรุสรักษาพัฒนาเศรษฐกิจอาจบรรลุผลบ้าง อย่างน้อยก่อนเกิดสิ่ง การสร้างอุตสาหกรรมได้ผ่านขั้นตอนของการเริ่ม เข้าสู่ขั้นตอนของการดำเนินการแล้ว การปฏิรูปที่ดินก็ได้ดำเนินไปบ้างแล้ว ทันทีที่เกิดสิ่งใดก็ขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจหยุดชะงัก การผลิตทุกวิถีทางในด้านเศรษฐกิจถูกเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อสนองเป็นยุทธปัจจัยส่งเสริมการทหารผู้คนถูกเกณฑ์ไปรบ การผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ล้วนหยุดชะงัก บั่นป่วน ไร้ระบบการประสานงาน มาตรการต่าง ๆ ในการปฏิรูปรัสเซียให้ทันสมัยถูกตัดขั้นตอนโดยสิ้นเชิง การค้าปั่นป่วน วงการอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมตกอยู่ในสภาพระสับระสาย เกิดวิกฤตการณ์ขาดแคลนเครื่องอุปโภคและขาดแคลนเชื้อเพลิง ระบบสื่อสารคมนาคมถูกใช้เพื่อขับส่งกำลังทหารอาวุธและอาหารสู่แนวรบ มีได้สนองตอบความต้องการของมวลชน ความระสับระสายได้

สะท้อนออกมานิรูปของการที่มวลชนเรียกร้องต้องการอาหาร สันติภาพ และทัยสุด ความต้องการทางเศรษฐกิจขยายตัวไปสู่ความต้องการเข้าร่วมการปกครอง จึงอาจสรุปได้ว่า ภาวะสังคมได้ปิดหนทางของรัสเซียที่จะพัฒนาประเทศเพื่อรักษาระบบการปกครองเดิม ของตนไว้ รัสเซียได้พยายามพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้สังคมมีความกินดือยู่ดี แต่ไม่ได้ให้ประชาชน มีสิทธิร่วมปกครองประเทศ

ถ้าชาร์นิโคลัสที่ 2 “ได้ทรงตระหนักตั้งแต่แรกว่ามวลชนต้องการอะไรแล้วสนองตอบ รัสเซียคงไม่เผชิญการปฏิวัติ แต่การมิได้เป็นไปเห็นนั้น ชาร์นิโคลัสทรงเพิกเฉย ละทิ้งประชาชน ให้หิวโหย ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพในการปกครองประเทศ และมุ่งขยายอำนาจจักรวรดิด้วยการร่วม สมรรยาโลกที่ 1 โดยรัสเซียมิพร้อมที่จะรับ และการปฏิรูปยังไม่ໄก ชาร์จิงทรงเป็นผู้ทำลาย อำนาจโดยพระองค์เอง

สมรรยาโลกครั้งที่ 1 “ได้สร้างสถานะการณ์สุกงอมให้รัสเซียพร้อมที่จะปฏิวัติอย่าง สุดที่จะหลีกเลี่ยงเสียได้ การทุตและการยุทธ์ซึ่งมีส่วนผลักแผ่นดินรัสเซียโดยประการจะนี้